

RESEARCH INSTITUTE OF WOLYN
259 CHURCH AVE.
WINNIPEG, MAN., CANADA

VOLHYN

ОРГАН ТОВАРИСТВА ВОЛИНЬ В НЬЮ ЙОРКУ

ЗМІСТ:

- **
Великий український меценат.
Крем'янець і його околиці.
Волинь незабутня.
Житомир перед першою світовою війною.
Культ Т. Шевченка в дулібських нащадків.
Доля чехів на Волині.
Підсовєтська Волинь.
Дослідники Волині.
Листа загинувших на Волині в часі німецької
окупації 1941-44.
Довідник волиняка.
Семен Антонович Жук.
Офіційний відділ.

РІК I.

ЛІПЕНЬ-СЕРПЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ 1951 р.

Ч. 1.

„ВОЛИНЬ”-VOLHYN

Орган Т-ва „Волинь” в Нью-Йорку
Видає Т-во „Волинь” в Нью-Йорку

Editor: „Volhyn” 1733 Bleecker str. Brooklyn 27 N. Y.

Просимо звертатися:

В справах адміністраційних —
„Volhyn” 1733 Bleecker str. Brooklyn, NY.

В справах редакційних —

Tratschuk 164 E. 127 str. New York 35

Редакція застерігає собі право скорочувати та змінювати рукописи. — Рукописи мусить бути чітко написаними на одній стороні.

Неприняті рукописи звертаються в випадку надіслання поштових коштів.

За оголошення редакція не відповідає.

Рукописи без підпису та без подання адреси автора не приймаються до уваги.

Квартальник — виходить в кінці м. січня, квітня, липня та жовтня.

РОЗШУКИ

1. Розшукую своєго дядька Йосифа Івановича Коваля, син Євдокії, з міста Орпину, на Поділлі. Виїхав з краю ще перед першою світовою війною і проживав увесь час в Брукліні, Нью-Йорк. Хто про нього знає, або він сам, прошу зголоситися на адресу:

A. Zaryckyj, RFD 5, Box 453, New Brunswick N. Stelton, N. J.

2. Бажавби нав'язати письмовий зв'язок із земляками з Ковля на Волині.

Писати прошу на адресу:

John Ryzwaniuk, 72 Washington St., Hoboken, N. J.

3. Розшукую Степана Тимофіївича Савчука з Зубовщини, Жуківської волости, який пропливав у Брукліні та Піподах. Хто знав би про місце його перебування нехай повідомить на адресу:

Dr. S. Kondratiuk, 116 Furby St., Winnipeg, Manitoba, Canada.

ПОДЯКА

Складаємо ширу подяку всім, що надіслали привітання на ім'я Т-ва.

Управа Т-ва „Волинь”

ДОРОГІ ЗЕМЛЯКИ-ВОЛИНЯНЕ!

Подаємо до Вашого відома, що дні 25 лютого 1951 р. в Нью-Йорку засновано Т-во „Волинь”.

Наши брати волиняне вже 26. XI. 1949 р. зорганізувалися у Вінніпегу і Торонто (Канада). Занялися вони збіркою матеріалів про Волинь, про її вклад у боротьбу цілого українського народу за волю й незалежність. Весь цей матеріал має бути виданий старанням трьох Товаристств, окрім того працею під з. „Волинь у боротьбі за волю України”. Ця намічена праця й задум наших земляків у Канаді мала великий вплив на створення подібного Т-ва „Волинь” в Нью-Йорку. Річ цілком зрозуміла, що їх бажання й порив є нашими, а наші їхніми. Наше Т-во є у постійному зв'язку з Т-вами в Канаді, а праця йде шляхом повної взаємної підтримки і координації.

Не менше важкою справою налагодити співжиття з нашою старою еміграцією з Волині, яка є тут досить чисельна. Ми віримо, що коли ми з нею зустрінемося й обміняємося думками, тоді вона нам буде рідна українська, а не така, як про неї говорять і пишуть.

Рівночасно ціллю Т-ва охопити організаційно всіх волинян, розкиданих поза межами Батьківщини, налагодити з ними тісну співпрацю та в міру можливості допомагати їм морально й матеріально.

Зафіксованим і публікацією матеріалів про Волинь ми зможемо краще вяслити безпідставні претенсії на наші землі наших окупантів, інформуючи рівночасно західний світ про ті „блага”, які надавала всьому українському житті демократична конституція польського уряду.

Ми покинули свій рідний край, як політична еміграція й тому не сміємо в погоні за грошим забувати про ті обов'язки, що тяжать на нас.

Не забуваймо своєї рідної мови, віри, традицій і звичаїв, вчімся й приглядаймося до всього, що добре на чужині, щоб ми могли прислужитися у відбудові нашого державницько-самостійного життя. Розуміючи це завдання, не розходьмося різними шляхами, відкіньмо ненависть, особисті упередження, забудьмо в минулому погане, а ідім до „одного великого всеукраїнського творчого об'єднання”, як пише нам у привітальному листі наш письменник Улас Самчук. Стоймо перед незнанням, щораз більше насувається марево 3-тої світової хуртовини, де в зломі стали, життя й неба зродиться Воля нашему народові.

Усіх земляків просимо вступити в члени Т-ва та вдерживати з нами постійний зв'язок. В усіх справах звертайтесь на адресу голови Т-ва:

B. Dzivak, 133 Bleecker Str. Brooklyn, 27, N. Y.

Інж. Дзівак

Випускаючи перше число квартального „Волинь” хочемо з тієї нагоди поділитися з нашими читачами певними думками.

Маємо замір в нашему журналу давати матеріал з різних ділянок життя Волині: історія, етнографія, спомини — спеціально нас цікавить праця й значіння Волині в тій чи іншій області нашого національного буття в часі 1900—1943 р., далі красне письменство, сучасне життя Волині та життя волинських організацій на еміграції і т. д.

Нас цікавить лише те, що було на Волині й те, що є. Політика не входить в нашу компетенцію. На це є українські політичні інституції, організації та їх органи.

Неменшим завданням нашої праці тут на еміграції, буде виховання громадян-

ства в любові до свого краю, для чого йому потрібно знати, не тільки минуле цієї землі, але збудити охоту до пізнання і зрозуміння природних її скарбів, вивчення її культурного розвитку від найдавніших часів до сьогоднішнього дня.

Отож звертаємося до всіх волиняків й зацікавлених Волиню, з ласкавою просьбою, допомогти видаванню журналу „Волинь” з надсилкою споминів, оповідань, дописів про місцеве життя волиняків, прізвища замордованих в часі 1939—44 р., як рівно ж надсилати свої побажання відносно змісту журналу.

Від наших читачів сподіваємося зrozуміння нашої, хоч й скромної та невеликої маштабом праці, що буде скерована на добро Української Нації.

Редакція

Великий український меценат

Постать князя Константина Острозького на тлі історії України ХVI ст. — це постать великого мецената-культурника. Вихований в старій українській родині потомок старого київського княжого роду розпочинає він свою діяльність в дуже тяжкий період нашої історії, коли більшість українських магнацьких родин покидає свою віру і свій нарід. Батько його великий литовський гетьман, що вславився в неустанних війнах і набув собі славу як невтомний лицар в безперестанних походах. Бере він участь в 60-ти боях з татарами, відносячи перемоги. З тих перемог мусимо зазначити цілковите знищенння татарського війська під селом Лопушною на Крем'янецьчині. 26 квітня 1512 р. Лопушанське поле вкрилося 5-ти тисячами татарських трупів і 15 тисяч бранців щасливо повернуло додому. В бою під Ольшаницею на Київщині розгромив він велику татарську армію, кладучи трупом 24 тисячі татар і врешті погромив в 1512 р. московські війська в славній битві під Оршою.

Син великого стратега князь Константин Василь Острозький виявив інші цін-

ності не менше потрібні для батьківщини, як військові перемоги. Золотими буквами записано його ім'я в нашій історії як опікуна українського народу і православної віри.

На історичну арену вступає він в 1540 році, отримавши тверде виховання в вірі своїх батьків і високу освіту. Був він як і його батько один з найвизначніших магнатів в Литві і Польщі. Прихильник політичної і релігійної свободи українського народу провадить він неустанну боротьбу з єзуїтами. Під час Люблинського сейму в 1559 р. не годиться зі зростаючими вимогами Польщі і разом з іншими князями і боярами намагається зірвати Люблинський сойм. Боротьба з Польщею і латинством вимагала значних засобів і глибокого знання причин упадку нашої релігії і духовенства. Князь Константин Острозький розпоряджав великими багатствами і глибоко розумів причини занепаду нашої церкви. Був він Київським воєводою і володів великими маєтками, які, як каже український історик Максимович, перевищували в три рази маєтки польських королів. Це велике багатство

разом зі зв'язками, походженням і становищем давало йому можливість проявити сильний вплив на формування культурно-національного життя, осередком якого він вибрав родинне місто Остріг, де він почуває себе майже незалежним князем. На його портреті, який до 1915 р. знаходився в братській школі в Острозі був напис: „*Konstantinus Dux in Ostrog in Tarnow*”.

Бачучи, що польський вплив на українські землі все зростає та забирає країчих синів народу, князь шукає опори для боротьби в поширенню освіти особливо серед українського духовенства, котре в ці часи не стояло на належній височині і не могло протиставитися релігійній агітації монахів-езуїтів.

Езуїти в Польщі з'явилися для боротьби з реформацією. Рух цей широко розповсюджується серед польської і української аристократії. Головним джерелом розповсюдження цього руху були західно-европейські університети, до яких виїздила молодь з наших земель вчитися. Упоравшись з реформаторським рухом в Польщі, езуїти звернули свою увагу на православних українців. Князь Константин Острозький, виступаючи в обороні православної віри, хоче піднести освіту. На взір протестанської церкви відкриває він школи в багатьох місцевостях України, а в 70-их роках XVI ст. в місті Острозі закладає т. зв. „триязичний ліцей” або „академію”. Бороня всіма силами православія, одночасно з тим князь визначається широкою толерантією для інших релігій. Брами Острозького замку були гостинно відкриті для протестантів, католиків, а, навіть, представників ріжких сект. В Острозькій школі викладалося: слов'янську, грецьку і латинську мови, знання яких мало величезне значіння не тільки в релігійному, але й політичному житті сучасної України. Острозька академія була першою на Україні школою, де викладалися т. зв. „вільні науки” на зразок західніх університетів. Занепокоєні езуїти так доносили папі Григорію XIII про острозьку академію; „Українські князі Слуцький і Острозький мають свої друкарні і школи через котрі далеко і широко поширяють схизму”. В Острозькій академії професорами ду-

ховних предметів були греки — Диаскали, а світські часто викладали протестанти, тільки католики не були допущені на професорські посади. Первішим ректором Острозької академії був Герасим Смотрицький родом з Кам'янця Подільського, а після нього Кирил Лукарис, пізніше патріарх Константинопольський. За прикладом Острозької академії у Києві відкрито братську школу під протекторатом також Кирила Лукариса — патріарха Константинопольського. Школа ця за часів славного митрополита Петра Могили перетворилася в Київо-Могилянську академію. В Острозькій академії училося багато української молоді, але до наших днів заховалося небагато їх прізвищ. Серед них мусимо згадати Петра Конашевича Сагайдачного і славного борця за волю українського народу Северина Наливайка.

Крім академії Острозької закладає в Острозі велику друкарню, яку пізніше перенасить до Дерманя. Серед багатьох книжок церковного, політичного і світського характеру мусимо згадати видання біблії в 1581 р. Перед тим, як розпочати друк біблії князь Константин Острозький розіслав довіріих людей до Болгарії, Сербії, Греції і на остров Крит для розшукування рукописів біблії. Друкарні і школи повстають також в багатьох монастирях і при церквах. Князь Константин Острозький не обмежується тільки освітою. Розпочинає він будівництво в широкому масштабі, будує Острозький замок та багато церковних і монастирських будівель. При багатьох монастирях закладає він мальарські школи, де малюють багато образів.

За довгі літа свого життя князь Константин Острозький багато зробив для культури і освіти українського народу. 13 лютого ст. ст. 1608 року князь Константин вмирає в місті Острозі, де був похований в Богоявленській церкві. Після смерті князя спадкоємцем його залишається князь Януш, який ще за життя батька перейшов на католицтво. Острозька академія і друкарня після смерті князя Константина поступово занепадають і в 1624 р. перестають існувати.

Буж-ський.

Крем'янець і його околиці

ПОПУЛЯРНО-НАУКОВИЙ НАРИС

Передісторична доба.

Найстаріші сліди передісторичної людини на Україні відносяться до часів діловічальної або льодовикової епохи. В цьому періоді, під впливом обниження температури, нагромаджується в Скандинавії велика кількість льодів, що посувается на південне і вкриває великі простори земель льодовиковими полями. Посуваючись на південне, льодовик дійшов до північної границі Волині. Однак довго тут не стояв. Під час отеплення відійшов знов на північ, залишаючи т. зв. морену Тутковського на лінії Володава — Любомель — Вижва — Рафалівка до Домбровиці над річкою Горинем. Льодовик прийшов з півночі не відразу. То наступав він на південне в часі більшого охолодження, то знову відходив на північ в часі отеплення. Періоди такого отеплення і відходу льодовика називають міжльодовиковими періодами. Поділля і Волинь в льодовикову добу, а тим більше в міжльодовиковий період не були вкриті льодами.

Грубі лесові верстви, що вкривають Крем'янець чину витворилися в зимніх періодах найбільшого насунення льодовика. Що до повстання лесу, то прийнята теорія його еолічного або вітрового походження. Згідно з цією теорією сильні північні вітри, що віяли з передпілля льодовика несли далеко на південне сухі і дрібні частинки кварцу з домішкою глин, які осідали на степових просторах Волині і Поділля, присипаючи грубою верствою наверстовання праділовіальні і гляціальні. Вкриваючи ці землі лес не виловив однак багатьох шілин, скельних навісів і печер, що почалися в Подільській плиті. В цей далекий час в нашій країні жило багато діловічальних звірят як: томатуг, олень, печерний ведмідь і інші. Ці численні скельні навіси і глибокі печери в узбіччях долин і ярів були добрими складишами для людини того часу. Тому то Крем'янець, що багата в такі природні склади, була в льодовиковому періоді територією, на якій могла жити людина. Але не тільки в печерах, а також і на водкритих становищах на високих сухих горbach радо затримувалася людина-мисливець, що полювали на мамутів. Стверджується це припущення при археологічних дослідах. Сліди свого по-бути залишила людина льодовикової доби в таких місцевостях Крем'янецьчини: Крем'янець — Печери в Дівичих Скелях, с. Печірна також в печерах і на горбовищах і в селах М. Загайці, Кор-

лишів, Борки, Онишківці, Бодаки, Нідгайці і на Острій горі коло села Куликова. На всіх цих становищах зібрано було багато півфабрикатів і кремінного знаряддя. Всі ці численні пеолотичні становища, що виступають на нашій території не дають нам ще підстав до остаточного наукового їх окреслення тому, що систематичних розкопів тут не проводжувалося, однак в повній мірі ілюструють вони густе залюднення Крем'янецьчини в давно-льодовиковому періоді.

Вироби людини того часу, які походять з наших становищ, є то переважно ножикуваті тонкі кремінні скалки, які характеризують промисл молодшого палеоліту (кінця старшого камінного віку). На підставі форм небагатьох примірників викінчених знарядь можемо віднести майже всі ці становища до півньо-орінієцької і солютренської культури, які розвинулися вкінці останнього зледінення, приблизно 20-40 тисяч літ до нашого літочислення. Таким чином на Крем'янецьчині вже в цю далеку епоху розвинулася прастара культура, носій якої людина, досить густо залюдовала цей край.

Останні наукові досліди відносять цю орінієцьку людину до предка сучасних європейських рас, що, посуваячись зі сходу чи півдня перейшла через наші землі, заливаючи майже цілу Європу.

Зі зміною кліматичних умов і усталенням сучасних природничих форм змінилося культурне життя передісторичної людини, яка з бігом часу починає удосконалювати своє знаряддя і провадити інший спосіб життя.

Великі рухи народів, що відбулися в Європі після відходу льодовика принесли нові поняття і нові культури. Переходовий період від старого кам'яного віку (палеоліту) до нового кам'яного віку (неоліту) називаємо середнім кам'яним віком (мезолітом). З цього часу знаємо на Крем'янецьчині людські оселі, що були переважно на піскових надмах, які простягалися над річками, озерами і великими застоїщими водами, які потворилися з розтопленого льодовика. Близькість цих осель до води пояснюємо тим, що ця людність мисливців і рибалок охоче замешкувала сухі надбережні надми, де можна було ловити рибу і полювати. Знаряддя людини того часу, які знаходимо по піскових надмах, є переважно дрібні, виконані з делікатних кремінних відлупків. Серед

них знаємо такі знаряддя: ножі, скробачки, пилки, рильця і вістря до стріл. Оселі такого типу стверджено на піскових надмах над річкою Ікною в селах: Бережнях, Сапанові, Рудці і коло Куликова.

В слідучій неолітичній добі (5000 — 2000) літ до народж. Христа) на наших землях буйно розвинулася своєрідна культура, що перетривала майже 3 тисячі літ. Клімат в цьому періоді стає значно теплішим, людина витворює перші форми осілого життя, з'являються постійні перші оселі, а їх мешканці займаються скотарством та рільництвом, починають виробляти посуд з глини, який ліп'ять в руках без ганчарського варстату.

В ділянці релігійних понять, як напр. в погребових звичаях не трудно зауважити віру в позагробове життя.

Оселі неолітичної люднини густою сіткою вкривали врожайні лісові простори Крем'янецчини. Нарід цей витворив на наших землях окрім культури, яку звичайно називають надбужанською, тому, що була вона найкраще дослідженя в долині горішнього Бугу. На Крем'янецчині з часів цієї культури маємо багато копалень креміння і робітень кремінного знаряддя. І нічого дивного, бо як ми знаємо на порозі подільського порогу, який глибоко порізаний ерозією і глибокі яри розміті аж до крейдянного підліожжя мала людина того часу багато кремінного матеріалу вигляді великих бріл темного, червоного, сірого і пасястого креміння. Цей кремінний матеріал і знаряддя, що з нього виробляли розходилися далеко поза межі нашої землі. В багатьох неолітических селищах, що розкинуті по цілій Середній Європі від Балтійського до Чорного моря, натрапляємо на кремінне знаряддя, вироблене власне з нашого Крем'янецького матеріалу. Ці копальні і майстерні кремінного знаряддя були недалеко від річок, по яких легко було транспортувати ці вироби в діріччя Дніпра і Вісли. Найбільше таких майстерень знаємо в селі Ісерні, Сапанові, Лішні, Бодаках та інших.

В розвитку культури надбужанського неоліту можемо зауважити три періоди. В першому виступають овальні кремінні сокирки з грубо призматичним перекроєм та луковатим вістрям, і грубим обухом. Гробів з цього періоду не знаємо, однак оселі цієї культури надибуємо переважно на врожайних лесових полях, що свідчить про рільничий характер населення.

В другому періоді нашого неоліту маємо сокирки призматичні зі зрізаними боками та гладженим вістрям. Селі цього часу мають вже кераміку (глиняний посуд) з карбованим краєм та випуклим від зовнішньої сторони дірками ник-

че вінця. З'являються тоді ж т.зв. скринькові гроби, збудовані з камінних плит, впущені в землю, але без курганового насипу над ними. (с. Обич). В цих скринькових гробах буває звичайно по кілька людських скелетів, що лежать скорочені на боці. Небіщик, якого клали в такий гроб, діставав все необхідне на другому світі, як кремінну зброю (сокирку, спис, ніж) глиняні глечики з єжою та прикраси, серед яких бувають часом і бурштинові.

Третій і кінцевий період нашого неоліту зазначений кургановими гробами зі шнуровою керамікою і камінними сокирками з просверленою діркою. В такому кургані знаходять звичайно один людський скорочений кістяк, а коло нього сокирку і кілька глечиків, оздоблених шнуром орнаментом. На Крем'янецчині маємо багато таких курганів, але дуже мало з них було розкопано і досліджено. Ці імпозантні свідки давно минувших часів зникають з поверхні землі безслідно. Плужок селянина рік-в-рік розорує їх і незадовго прийде час, коли вони зовсім зникнуть. Що є надзвичай важливим, що під час розкопування і дослідження такого кургану при шкелеті крім топіця і кераміки знаходимо часом не тільки бурштинові, але і бронзові прикраси. Присутність бронзових прикрас в наших курганах свідчить про те, що сипали їх над небіщиками в останньому періоді кам'яної доби, коли з півдня і сходу починають приходити до нас перші металеві вироби. З цього часу маємо надзвичай цікаву оселю відкриту на грунтах села Бодаки. Оселя ця відноситься до т.зв. трипільської культури, яка вкінці кам'яної доби і на початку бронзової доби було розцвіла на землях України над Дніпром, Бугом і Дністром. Культура ця відрізняється надзвичай гарною розмальованою керамікою, від чого її називають також культурою мальованої кераміки.

Після розкопання частини такої оселі, коло села Бодак виявлено долівки домів т.зв. точкі, кострища і фабрику кремінного знаряддя. На поверхні точків знайдено багато череп'я глиняного посуду, надзвичай оригінальної і гарної форми. Посуд цей був розмальований на цілій своїй поверхні гарним меандровим орнаментом. В розі одної з землянок, під грубою верствою землі, натраплено на рештки круглої печі з заглибленим дном, коло якої лежало кілька розторщеніх посуду, багато звірячих кісток, вугілля і золи. Під час дальших розкопів виявлено тут великі майстерні кремінного знаряддя, а також знаряддя з рогу оленя і кости. Серед знарядь знайдено багато сокир, ножів, голок, шил. Поза обсягом землянок лежало кілька зернотерток для розтирання зер-

на на муку. З металевих виробів знайдено на цьому селищі серп, вістря мідяної сокирки і мідяну застіжку. Крім вищезгаданих предметів на відслоненіх точках і коло костриці знайдено багато глиняних фігурок жіночок, дитячі забавки, серед яких звертає увагу ведмідь-тарахкалка. Осекло цю можемо віднести до 2000 літ до Різдва Христового.

Повна бронзова доба на Крем'янеччині запрепозиціонана бронзовими виробами слабо, тому що велика кількість першорядного кремінного матеріалу, з якого вироблялося необхідне знаряддя ще довгі віки заступала дорогий металі: мідь, бронзу і залізо, які проходили до нас з півдня або сходу. Знахідки з цього часу є то переважно глиняні вироби і кремінні знаряддя, які походять з сіл Іловайць, Рудки, Стіжка, Кутів, Острої Гори і інших місцевостей.

З кінця бронзового і початку залізного періоду (500 — 600 літ перед Христом) має Крем'янеччина цікаві і багаті забутки. Об'єктом розкопів була скельна печера на Лисій Горі коло с. Куликова, яка дала цінний археологічний матеріал з часів т. зв. „висоцької культури”. (Культура ця зветься висоцькою тому, що найбільше й найбагатше цвинтаріще з цього часу знайдено коло села Висоцька в Бродському повіті в Галичині).

Після очищення намулисівка виявилося, що ціле дно печери засіяне людськими і звірячими кістками, які лежали тут в повному безладі. Посеред цих кісток стояла досить велика глиняна посудина і в ній знаходилися також людські кістки. Коло посудини було видно сліди вогнища, в якому лежали перепалені звірячі кістки. Недалеко від вогнища натраплено на розсипане кістяне намисто, кістки риби і прикраси з черепашок. Можна припустити, що печеру цю замешкувала людність, яка була ще людожерами.

Про людність висоцької культури, що жила в цій частині Поділля і Волині можемо сказати вже більше тому, що маємо писані історичні джерела. Грецький історик Геродот, що жив в V ст. перед Христом в своїй історії подає нам опис Скітії, яка обіймала цілу степову Україну та описує народи, що сусідували зі скітами від півночі. Народом, який він вміщує на наших територіях були Неври. І згідно з часом культурою Неврів мусіла бути не яка інша культура як тільки висоцька, яка розвинулася на наших землях.

На початку першого століття після Христа розпочинається безпосередній вплив римської культури на наші землі. Велику роль в цьому впливі відіграли грецькі колонії над Чорним морем. В цьому періоді відбувалися великі еміграції наро-

дів (мандрівки) в українських степах. Серед них еміграцій мусимо згадати мандрівку германських народів, котрі перейшли через Середню Європу з півночі і скерувадись на південь до Чорного моря.

В кінці першого століття по Христі сильні і воїйничі готські племена, посувуючись вверх вздовж річки Висли і Буга, перейшли через Волинь і Поділля і зайняли Чорноморські степи. В третьому сторіччю, повертаючись з Чорноморських степів через наші землі, а можливо і перевідаючи на них довший час, задишили тут сліди свого побуту в вигляді селищ, гробів і окремих предметів, що їх часто знаходимо на Крем'янеччині. Одно з таких селищ, на якому виступала т. зв. сива або готська кераміка відкрито і частично розкопано в с. Вікниках. Під час розкопів, які провадив Український Археологічний Інститут у Львові виявлено тут рештки булівель, багато кераміки точеної на ганчарському варстаті, ріжкі прикраси, римські гроши з третього сторіччя і багато інших предметів.

Другою не менш цікавою знахідкою з того ж часу є шкелетовий гріб с. Рудки. В цьому гробі при кістяку молодої людини знайдено багато сивої готської кераміки, бронзовий і скляний римський посуд, а також срібні остроги, ножик і застійку. Цікаві предмети достарчено також з околиць Шумська, серед яких варто згадати сиву кераміку і римські монети з того часу.

Доба мандрівки народів на Крем'янеччині до того часу зазначена слабо. До забутків цієї доби належить великий олов'яний перстень з околиць Шумська, оздоблений постатью якогось звіра або символічного знаку.

(Продовження буде).

Волинь незабутня

Озеро Святязь

Найбільше волинське — у Любомельськім повіті озеро Святязь (біля 10 км. довг.) з дооколішніми озерами — це перлина волинського Полісся ще й досі незнана навіть багатьом волинякам. Лише незадовго перед 2. світ. війною про це озеро заговорила польська преса в звязку з планами використати його, як туристично-санаторійний пункт.

Проте вже в 1901 р. у „Київській Старині” була вміщена стаття П. Т. (П. Тутковського): „Озеро Святязь Й народні перекази про нього”.

З статті довідуємося, що озеро тоді було власністю М. Драгомирова. Село Святязь, що лежить

на південнім березі озера мало тоді понад дві тисячі мешканців.

Обстеження П. Т. виявило, що ліси навколо озера вирубані й тому вітер розвіває піскову „Татарську” гору. Вода в озері на диво чиста, прозора (в дооколі озера темна, брудна) — так що можна розпізнавати предмети на глибині 15 метрів. Під час бурі, хвилі досягають півтора й більше метра.

З Світязі каналом спливає вода до озера Перемуту. Притоків озеро не має, однаке рівень води в ньому не зникається — причина цьому —

могутні підземні джерела. Озеро має впадини (до 60 метрів) — деякі з них є саме отворами джерел.

На закінчення, автор статті подає дев'ять переказів, що він записав з уст місцевих селян. Один з переказів — про походження озера Дід (а це був Бог) проходив лугом, а пастухи цукували на нього собак — інші ж одганяли цих собак. Злі були покарані — їх зотопила вода. Бо дід підійшов до великого каменя, — „Взяв, кім зважив, й почала вода йти з-під того каменя й стало озеро...”.

Житомир перед першою світовою війною

Столицею Волинської Землі Житомир став припадково.

Волинь після 3-го поділу Польщі в 1793 р. ввійшла в склад російської імперії як Із'яславське Намісництво, — однаке, з браку помешкань в Із'яславі, частину урядів приміщено в Житомирі. Коли впроваджено було поділ на губерні, — для новоутвореної Волинської губернії вибрали, ик губерніяльне місто Звягель, відкупили його від власників й назвали Новоград-Волинським. Але уряди по-давньому містилися в Житомирі, який врешті й залишився губерніяльним містом до 1921 року, коли польсько-советський мирний договір в Ризі поділив Волинську Землю.

Положений на самій східній границі Волині з Київщиною, Житомир був на-самперед адміністраційним центром цієї — найбільшої по території — губернії в Україні, — два рази більшої від Бельгії й лише трохи меншою від Баварії.

Житомир не був центром господарчого життя, на це претендувало Рівне. Але був значним шкільним осередком, де скупчилося кільканадцять середніх шкіл: Духовні семінарії — православна й римо-католицька, мужеські й жіночі гімназії, землемірна, комерційна, фершальська та інші школи.

Численні урядовці державних інституцій й професорський персонал — становили переважний чинник місцевого гро-

мадського життя. Пізніше прийшов новий чинник — урядовці земського само-врядування, які принесли зі собою новий „громадський дух”, більчий до українського населення Волині. Вільні фахи як лікарі, адвокати й ін. — грали розмірно незначну роль в громадськім житті тодішнього Житомира.

На переломі 19 й 20-го століть, в б. Російській імперії не було сприятливих умов для громадської праці взагалі, — а що вже казати про українську національну працю, яку уряд послідовно задушував.

Але навіть в спокійнім Житомирі, на узбіччю від великих шляхів, — у місті урядовців й зпенсіонованих військових — як називали його — „бодрствуває дух” український.

Від 1879 р. виходила в Житомирі газета „Волинь”, в якій освітлювалися й українські справи й де співпрацювали українці. В 1904 р. газета задумувала відсвяткувати 25-літній ювілей свого існування, але не вдалося, — бо саме тоді влада за кару замкнула газету на деякий час...

В „Волині” знаходимо багато відомостей про українське тодішнє життя...

“Десь в 1901 році, напр., Житомирське „Попечительство о Народной трезвост-

ти" (інституція, що провадила боротьбу з підпільством) була — за складом переважно „бюрократичною” звертається до влади з внеском „допустити книжки на українській (по тодішній термінології — на малоросійській) мові, які є одноко зрозумілими особливо для дорослого сільського населення.

У тому ж 1901 році газета містить статтю про 30-річний ювілей О. Косача, а рівнож телеграму, яку вислава до письменниці місцева інтелігенція.

В 1902 році — взимку, місцевий вченій-історик О. А. Фотінський читав курс публічних лекцій „з історії українського козацтва”, який, — додає газета, — викликав велике зацікавлення в місті.

В 1903 році в червні перебувала в місті на гастролях відома в Галичині українська группа львівського клубу „Руська Бесіда” під кер. Губчака. Вистави мали „великий успіх”.

Засновуються два наукових Товариства — Волинське Церковно-археологічне й Товариство Дослідників Волині, що зосереджують біля себе „живих людей” Волині. В видавництвах обох товариств знаходимо безліч праць з історії, археології, етнографії, географії, геольгії і т. п. Зановуються два музеї: Єпархіальне Древне хранилище — збірка церковної старовини й Музей Т-ва Дослідників Волині. У товариствах працюють переважно люди, для яких волинське минуле — є українське минуле; приймають удеї в працах й київські вчені — М. Ф. Біляшевський, О. Г. Лівицький, А. П. Тутковський...

Після першої революції, коли повіяли „інші вітри”, діяльність обох товариств завмирає; особливо Церковно-Археологічне Т-во перестає фактично діяти. Древнє хранилище було для публіки замкнене.

Перша російська революція 1905-1906 рр. дещо розбурхала спокійне житомирське „битіє”, але тоді не було глибоких потрясень, бо заїздто мало було тут революційних елементів, а передусім робітництва. Зате революція спрямувала певний відлам громадського життя на нові шляхи, на шлях національної активної праці.

Житомирська „Просвіта” повстає як

„фенікс з попелу”... Хто міг припустити, що на перші збори „Просвіти” прийде велика громада... не молодих ентузіастів, не шкільної, студенської молоді, яких було, очевидно, багато... ні, а важливих „чиновників”, старших й старих людей, „статських й коллежських советників”... Це було несподіванкою для нас, молодих й молоденьких... А що головою Просвіти вибрано — теж високого урядовця Губерніяльного Акцизного Управління — письменника й етнографа В. Т. Кравченка — запорожця з зовнішнього вигляду, — то це було цілком зрозуміле...

Актив праці Житомирської „Просвіти” не був назовні дуже ефектовний: відчити, театральні вистави, Шевченківські свята, розповісюдження української книжки. Кілька невеличких популярних книжечок...

Але одинока на Волині „Просвіта” зробила велику працю: розбудила свідомість національну... Скромна домівка Просвіти була фактично окупована молоддю, яка розхоплювала книжки й газети, вслухувалася в те, що там говорилося. Як не забороняла шкільна влада учням відвідувати „Просвіту”, скільки шпицлів не крутилося на вулиці біля домівки, — до самого замкнення владою „Просвіти” — повно там було молоді...

Губерніяльне Земське Самоврядування зосередило в своїх інституціях великий апарат службовиків й фахівців; багато осіб було запрошено з інших українських губерній, де земське самоурядування вже існувало пів століття (на Волині було впроваджене повне самоврядування лише в 1910 р.) й де витворилися традиції громадської праці. Серед них була значна кількість українців, які керували окремими ділянками земської праці, як напр., відомий статистик проф. В. П. Кошовий, агроном Савченко, Більський (пізніше член Українського Уряду), інж. Є. Голіцинський (пізніше посол УНР до Естонії), др. мед. П. О. Таран, інж. М. Я. Гук, кооператор Г. І. Карбовський, статистик М. Голіцинська; були рівнож й росіяни, які тоді вели цілком український напрямок, як напр. губерніяльний агро-

ном Деляров, був член 2-ої Державної Думи, кооператор Т. Ф. Борзаков...

Велике число високо-шкільної молоді — в тім й багато українців — рік-річно було затруднено при станичних обслідуваннях, асекураційних працях тощо.

Починає виступати ступнево українізація земського персоналу на місцях — агрономічного, фельшерського, кооперативного, учителів земських шкіл і т. п.

Населення навіть з найдальших закутин Волині, яке призвичайлося лише до „чиновників” російського зразку, починає зустрічатися з земськими урядовцями, які не робили з себе „грізного начальства”, а до того багато з них розмовляю одною з ним мовою...

Волинська Духовна Семінарія займає особливе місце в творенню національного життя на Волині.

Духовні Семінарії в Україні, як школи складом своїх питомців найближі до народу, були справжніми розсадниками українства. На Волині виступило це з більшою силою, ніж на інших землях...

Насамперед були професори, які своїми викладами, а головне, дорогою особистих контактів з учнями, виховували свідомих українців. Згадаємо тут лише двох викладачів літератури — Ю. І. Тиховського й З. Т. Курдиновського та ін. Бувший ректор семінарії — пізніший єпископ крем'янецький Амвросій Гудко — родом з Холмщини — перший з архиєреїв проповідував на Волині по-українськи.

Національна праця провадилася в семінарській українській громаді, яка особливо розрослася в добі першої революції, і яка мала відповідну бібліотеку. До громади втягалися й учні інших середніх шкіл.

Після здушення революції, 1905 р., посиалися репресії і на Семінарію. Багатьох з учнів було заарештовано, кількох за „участь в революції” засуджено на в'язницю. Багатьом зламали життя, звільнивши їх без права вступу до інших шкіл, чи отримати урядову посаду...

Але репресії в Семінарії не здушили, лиш загнали „в глибину” українську

працю, яка провадилася вже в формі конспіраційної громади, не так численної, щоправда як попередньо, але яка систематично працювала аж до 1910 р.

Для поборювання „українофільства” в Семінарії, з благословення єпархіальної влади було засновано в 1909 р. „патріотичний гурток” під досвідченим керівництвом галицьких москофілів, перед якими семінарія широко відчинила двері. В той спосіб творилися кадри православних теологів для Галичини.

Семінаристи гідно зареагували на цей протиукраїнський крок: острі протести, демонстрації. Завдяки зрозумінню ситуації, яке виказав тодішній ректор, росіянин з походження, який не міг не знати, що його за те не похвалять, — „патріотичний гурток” після неславного, парумісячного існування, було зліквідовано. Ректора семінарії перенесено за кару до підрядної єпархії.

Хмари однак почали згromаджуватися над семінарією й вища влада вирішила приступити до рішучої боротьби з „вільнодумством” й українофільством. На тім тлі повстали в вересні 1910 року демонстрації проти „нових порядків” й загострення режиму шкільного життя. Ново-призначене начальство поквапилося використати демонстрації, щоб нарешті „зрозуміти порядок” й стероризувати учнів... В семінарію була впроваджена поліція й піхотна сотня війська. В кімнатах ректора й інспектора розташувалося трьох жандармських старшин, які переводили допити, цікавлючись, переважно, українською роботою. В результаті — половину семінарії замкнено, 19 учнів звільнено, в тім кілька членів української громади, на чолі з тодішнім головою, якого пізніше було заарештовано. Громада фактично перестала існувати.

Але вже ніщо не могло задавити в семінарії „духа живого”.

Коли незадовго прийшло національне відродження України, питомці Волинської Дух. Семінарії виповнили з честью свій обов’язок перед народом...

Б. Лаврівський

(Далі буде)

Др. Ю. Луцук-Мулик

Культ Т. Шевченка в дулібських нащадків

Явище непересічних людей розтягається від сфери геніяльності аж до профетизму. Поняття про геніяльність — раціоналістичне, тимка про профетизм належить до народної психології, а в християнському світогляді — до філософії релігії.

Коли говоримо про культ Т. Шевченка, то висмісіб маємо на увазі Його постаттю в народно-психологічній сфері, — цій сфері, що зазублюється з релігійною. Це була б методологічна помилка розглядати культ Т. Шевченка ізольовано; бо від непам'ятних часів, як і всі інші народи, українці витворили чималу ієархічну скельо „надлюдій”. Завершеннем цієї ієархії в системі народного вірування був титанізм, — люди божественного походження; напр., автор „Слов о полку Ігореві” легендарного співца Бояна, зве „Велесовим внуком”, а князів — „Даждьбожими внуками”. Герої старо-українських билин являють собою алегорію народної тути за такими могутніми представниками спільноти, які були б відожниками так племінної, як і взагалі людської сили, і щоб вони розвіяли почуття про слабість пересічних, сіріх смертників — людей.

З таких ось мотивів народня фантазія створила окрему постаттю Шевченка, — постаттю, що у чималій мірі різничається від поняття про неї в освічених патріотів та шевченкознавців. Пієтизм до поета в цих останніх — це не те саме, що народний культ.

Коли говоримо про сприймання Шевченка широкими верствами українського народу, то найперше ми повинні числитися з тим фактом, що найдійсніший образ поета зберігається в обсязі місця Його народження, загально кажучи, — в центральній Україні, що більше віддаємося на окраїни, то цей образ міняє свою дійсність на уявність. А вже на самих периферіях великої землі української Шевченка перенесено в сферу надземну. Скрайнім виявом цього є почитання Його однією сектою на Поліссі (за даними варшавського „Слова” з вересня 1935 р.), як святої.

Безперечно, якщо ці окраїни не „перецивілізовані”.

Широкі верстви українського народу на Волині загалом не знають про історичний зв'язок Шевченка з їхньою місцевістю, про особисте зацікавлення неко поета, про подорож по ній.

Найширший загал волинян найперше зустрівся не з „Кобзарем”, а тільки з масово поширенними творами в честь Шевченка, — типу „Тобі Тарасе!” (Крем'янець 1923 р.) — збіркою на шевченківські теми творів: М. Вороного, А. Животка, С. Жука, Н. Кибалюка. Поетична уява авторів передає образ Тараса уяві мас. Таким робом література збагатила собою шевченківський фольклор, що вже досі існував у народі.

Генезу шевченківських мотивів в українському фольклорі на Волині дозволю собі зілюструвати собі матеріалом зі с. Татаринці (Крем'янецьчина). Підо впливом національного відродження Волині, від 1918 р. почавши, примерлі перекази про Тараса почали відживати заново. Бабуся Тимчиха (по-вуличному звана „Кутовою”), яка за молоду служила в панських „покоях” як кріпачка, чула чимало, як пани говорили про Шевченка. Одного разу пані заявила їй, що „Шевченко — це другий розбішака Кармелюк. Його тепер закували в ланцюги і повели на Сибір”.

Місцевий священик, о. Антоній Левицький, пам'ятив ще в 1918 р., що свого часу між провінційним духовенством ходили вісті, наче б то Шевченко хотів бути тетьманом України.

Але простий люд, — ті, що чули про Шевченка, — був переконаний, що він грабував панів, а майно роздавав убогим.

Саме шляхом таких версій виробилося поняття про Тараса як „борця за вбогий люд”. Так поет став постаттю легендарною. Якраз таке, а не інше, сприймання Його народом заважило й пізніше, коли з 1918 р., а особливо в перших по-воєнних роках Т-во „Просвіта” почала обзначомлювати загал з дійсним Шевченком шляхом поширювання Його творів та портрета. Особливо ж — портрета. Люд передусім знає Його портрет. Та не тільки люд... Треба додати, що популяризація Шевченка на провінції почалася найперше з масових панахид по ньому. Народ побачив Його на увесь зріст тільки в сфері релігій-

ній, що перегукувалася — з легендарною. Після цього освічені спроби громадських діячів увести в цю легендарно-релігійну сферу реальну постать Шевченка справді не мали більшого успіху.

У висліді, коли в селянських хатах досі тільки святі ікони були удостоєні прикраси вишитими ручниками, то портрет Тараса являє собою цього першого „не-святого”, що його також удекорували ручником, вагаючись тільки, чи не місце йому в т. зв. „божникові”.

В 1927 р. в Мельниці, Ковельського повіту в свято Шевченківських роковин був уряджений похід з портретом Шевченка. Населення перед портретом здіймало шапки, хрестилося, навіть ставало на коліна.

Хресне наймання „Тараас”, що ще до 1914 р. було доволі поширене й буденне на Волині (на Великій Україні воно звичайне й досі), стало по мітно на селях виходити з ужитку. Бо заіснувало переконання, що це велике наймення — це неподільна назва на Шевченка — ідею, що воно — специфічна тієї ідеї; ба, це наймення стало не тільки притаманністю Кобзаря, але подекуди являє собою святе табу, подібно як Шевченкове слово.

Культ Шевченка на Волині — це дедалі багатша ланка, що дає многранні причини для дослідів. Обмежуся прикладом філологічним. На Волині всевладно панують прізвища принадлежності-тво-здрібнілого (посесивно-демінутивного) походження, типу Іванюк (від батька Івана). Типи з окінченням на -енко тут незвичні й чужі, тому то й немає критерія щодо норм їх наголошування. Перше прізвище на -енко, що з ним волиняни масово зустрілися, було — Шевченко, як відомо, з наголосом на передостанньому складі. У

загальнивші це, волиняни так само наголошують кожне стрічне прізвище на -енко: Грінченко, Основ'яненко і т. п.

Кінчаючи свою побіжну нотатку, уважаю за вказане взяти до уваги українську політичну дійсність, — національну неволю, — як фактор, що культ Шевченка в Україні дуже посилив.

З ментом розв'язання польською владою Т-ва „Просвіта” на Волині, роковинні Шевченківські поминки вже не могли відбуватися подвійно: в церкві (панахида) та читальні (академія). Півлегально вони відбувалися виключно в церкві, позбавлені світського характеру. Така практика поступово виробляла явище свого роду шевченківського обряду.

Загально відомо, що всі окупанти в Україні профанують постать Тараса, вульгарно спекулюють його Словом, тенденційно шукаючи в ньому неіснуючих мотивів співжиття поневолених українців зі своїми поневолювачами. В цьому дусі відбувалися й шевченківські поминки офіційного характеру, аранжовані окупантами.

Упротивень до цього українські патріоти ідею шевченківства носили в душі і в душі основно поминали свого пророка. Нідільні організації революційно-патріотичні, напр., ОУН, святкували празник Шевченкових роковин тайно, що й переносило його образ в світ катакомбної містерії.

Згаданий національно-політичний чинник зміщює культ Шевченка у всій Україні, а на Волині спеціально, з огляду на згадане вище народно-психологічне підґрунтя.

Як бачимо, на Волині існували всі психологічні дані для цього, щоб увести Шевченка в світ мітологічний; очевидно, християнство та модерні часи цивілізації спинили цей процес.

Борис Білобережський

Доля чехів на Волині

По закінченні ІІ-ої світової війни, коли на Волинь повернулись знову Совети та відродилася Чехо-Словацька Республіка, між ССР та ЧСР заключено угоду, на підставі якої волинських чехів депатріювано до Чехії. Остання цього потребувала між ін. тому, щоб заселити терени Судетів, з яких виселено німців.

Протягом 1946 до весни 1947 р. всіх волинських чехів, хоч деяких проти їхньої волі було переселено до Чехії. Деякі волинські чехи покину-

ли Волинь раніше, коли на заклик чеського червоного генерала В. Свободи вступили до чеських військових формаций, що були зорганізовані в Советах, і бились проти німецької армії. Багато з них на фронті загинуло.

На місці чехів на Волині більшовики оселили переселених з-за Бугу (з Холмщини та Підляшшя) українських хліборобів, а також деяких, як кажуть інородців з Россії, яких на Волині що-далі все збільшується.

ПІДСОВЕТСЬКА ВОЛИНЬ

Єдине джерело для нас тепер про Волинь — советська та просоветська преса й радіо — дуже мало приносить вісток про нашу „вужчу” Батьківщину. Причина цьому безперечно та, що на Волині не все „ладно” й тому більшовики про неї мовчат.

Скупі вістки говорять, звичайно, про розцвіт країни „під сонцем...” й т. ін. Проте з більшовицького марнословства, можна вишукати й дещо з фактичних даних.

Помітне безсумнівне русифікування Волині — впроваджується російське бреніння імен, прізвищ та назв міст: Рівне, Рівенщина — Ровно, Ровенщина, Горохів — Горохов, Острог зам. Остріг.

У Західній Волині — в м. Луцьку від 1945 р. існує Волинська Духовна семінарія, яка випускає щороку біля 20 аспільвентів. Далі, в Рівному й Луцьку існують учительські інститути (й педагогічні технікуми), що з них, окрім дітей, насланіх урядовців-росіян, користає й місцева молодь.

Про інші школи вищого типу на Волині вісток немає. Багато волиняків вчиться у Львівському політехнічному інституті, деято в Берестейсько-му залізничному інституті.

Середнє шкільництво кількісно росте й до кінця 1951 р. має бути 79 шкіл.

Через школи, установи, книгарні посилено кольпортується, переважно партійна й російська література, що її за перших дев'ять місяців 1950 р. було продано тут на 5.600.000 рублів.

Російська книжка розповсюджується теж через т. зв. „будинки соціалістичної культури”, що нікі не заступають колишніх Просвіт. Там даються вистави, виступає „Волинська обласна філармонія” в Луцьку та можна послухати радіо.

Щодо радіо, то лише кілька вісток маємо про радіо вузли в колгоспах — очевидно радіофонізація йде дуже помалу.

Так само черепашим кроком провадиться відбудова країни. Так напр. є лише проект збудувати в Ковелі вокзал (це у найбільшому залізничному центрі Волині!). Також лише плянується збудувати будинки соціал. культури павільйони у таких районних центрах (про колгоспи немає й мови), як Ратно, Рожище, Стара Вижва, Устилуг й ін.

Мляво відбудовують й хати. У зразковому в тому відношенні селі. Вишкові, Ківерцівського р-ну, що має школу, медичний пункт, „крамницю” тощо, за увесь 1950 р. лише „понад 10 родин” оселилися в нових будинках.

Зате посилено зганяють селян до колгоспів й укрупнених колгоспів. Знаємо про „об'єднаний” колгосп ім. Хрущова в селі Нижній Тараж (Почаївського району — тепер Тернопільщина).

З загнаного в колгосп селяніна витискають усе, що він може виробити: у колгоспі ім. Кагановича, Острізького р-ну бригадир Комар з своєю бригадою зібраав біля 31 центнера пшениці з гектара.

Дослідники Волині

Проф. В'ячеслав Камінський народився 1869 р. у родині священика в с. Косареві, Дубенського повіту. Скінчив філол. відділ Варш. унів. знатець укр. звичаєвого права. У 1903 р. збирав мовні й фольклорні матеріали на Ковельщині. У наступні роки зібраав багато матеріалів для праці про говірки Волинського Полісся, що, на жаль, загинули у війні 1914 р.

По 1. світ. війні працює в складі УАН — засновує м. ін. етнографічну секцію УАН в Житомирі. Пише багато праць про Волинь, але, заарештований більшовиками вмирає 1938 р. в одній з київських в'язниць.

Головніші його праці про Волинь:

„Опис говірки с. Косарево...” в журналі „Рус. Філ. Вѣстникъ” ч. 1, 1904 р.

„Свято Пасхи в с. Косарево...” в „Київській Старині” 1906 р., кн. 3-4.

„Ліялектологічні й етнографічні особливості Волинського Полісся” в „Ізвест. ІІ отд. Ак. Наук”, 1911 р., т. 16.

„Справоздання з поїздки по Волинському Полісся...” в „Отчет Акад. Наук за 1911 р.”

„Етнографічне вивчення Волині...” в „Записко О-ва И. Ф. и Прав. при Варш. Унів.” кн. 6, 1912 р.

„Похоронні голосіння й похоронні звичаї на Волинськім Полісся” там же.

„Висновки праць вивчення Вол. Полісся...” в „Ізвест. ІІ Отд. Ак. Наук” т. 19, 1914 р.

„Свято Купала на Волинському Полісся” в „Етнографічному Віснику” кн. 5, 1927 р.

Більшість згаданих видань зберігаються й в бібліотеках Нью-Йорку та Вашингтону й зацікавлені можуть запізнатися з ними.

ЛИСТА ЗАГИНУВШІХ НА ВОЛИНІ в часі Німецької окупації 1941-1944

м. Дубно:

Свящ. Кирилюк Андрій, Фірковський Мойсей та 19 селян з села Варкович розстріляні 8. 3. 43 в Рівенській в'язниці (масовий розстріл), Нестеровський з дружиною та 2 синами розстріляні в Смізі (біля Тартаку) 21. 4. 43, свящ. Мостович спалений в церкві разом з парафіянами с. Малин.

м. Здолбунів:

Свящ. Перебийніс Володимир, свящ. Шавровський Михай с. Дермань.

м. Клевань:

Ніна Куцевич, Ольга Куцевич розстріляні в рівенській в'язниці, Олександер Бусель, Яків Бусель, Інісія Селепін, Оболонський.

м. Ковель:

Ол. Мацюк, О. Підгірська.

м. Костопіль:

Спалені в церкві парафіяни с. Губків з свящ. Корницьким Венедиктом, Пекарський — (Костопіль).

м. Крем'янець:

Др. Петро Рошинський, Др. Анна Рошинська, Мг. Юрій Черкавський, Осип Жиглевич, інж. Павло Горячий та Лебедівська розстріляні 23 лютого 1943 року в крем'янецькій в'язниці. Якім-

чук Ольга розстріляна в рівенській в'язниці 15. 10. 1943. Свящ. Юхновський Яків спалений з церкві разом з парафіянами в церкві с. Молотків. Шубський Ігор, Кононюк Андрій.

м. Луцьк:

Прот. Малюжинський М. розстріляний 15. X. 43 у рівенській в'язниці, Кашицький Сергій 8. 3. 43 Рівенська в'язниця (масовий розстріл), Мостович Олена, Марченко Андрій, Андрійшин Роман, Закоштуй Ананій, свящ. Шиприневич Степан з с. Журавичі, Полевий Федір.

м. Остріг:

Розстріляно 13 осіб серед них були Червінський Леонід, Поліщук Євген, Мізернюк Петро.

м. Рівне:

Макар Андрій 8. 3. 43 в'язниця (мас. розстріл), прот. Мисечко Володимир розстріляний 15. 10. 43 в'язниця, прот. Піклевич Андрій 15. 10. 43 розстріляний у в'язниці, в м. Цумані розстріляно 120 осіб, свящ. Лозинський Константин з родиною в селі Більове, Ростислав Волошин загинув у Галичині, інж. Булавський Василь, інж. Харита Кононенко розстріляна в рівенській в'язниці.
(Далі буде)

ДОВІДНИК ВОЛИНЯКА

„Волиняна” в бібліотеках Америки.

Бібліотека Колумбійського Університету в Нью-Йорку.

Бібліотека доступна для викладачів і студентів університету. Сторонні особи — за окремим дозволом. З книжок про Волинь, окрім загальних курсів тут є:

Андріашев А. „Очеркъ истории волынской земли до конца 16 ст.”

Быковъ Н. „Князья Острожские и Волынь.. Введеніе въ историческую записку: Пятидесятилетіе Острожского св. Кирило-Мефодієвского Братства”, Петрогр. 1915, ст. 60.

Публічна бібліотека в Нью-Йорку (ріг 5 Авению й 42 вул. Відкрита щоденно).

Славістичний відділ цієї бібліотеки, окрім загальних географічних, історичних й ін. праць, де приділено відповідне місце Волині, має такі книжки:

Андріашевъ, А. „Очеркъ истории волынской земли до конца 16 ст.”

Антонович В. „Археологическая карта Волынской губерни” Москва, 1900.

„Раскопки въ странѣ древлян 13. Т. Антоно-вича” Спб. 1893. (Археолог. Комиссія, Матер. по археолог. Россії, т. 11).

Батюшковъ, П. Н. „Волынь. Историческая судьбы юго-западного края”. Спб. 1888.

Brodowicz Th. „Widok przemocy na slawou niewinnosc strego wywartej roku 1789”. (Общество исторії и древн. россійских, кн. 4. матеріалы... 1868. Москва).

Halecki O. „...Ostatnie lata Swidrygielly i sprawa wojynska...”, 1915, Krakow.

Hanisch E. „Neue Literatur euber das polnische Wolhynien” (Jahrbuch feur Kultur und Geschichte der Slaven” Breslau, 1931.

Грушевський М. „Волинський вопрос 1097 — 1102 г.” (Кіевская Старина т. 33, 1891).

(Далі буде)

СЕМЕН АНТОНОВИЧ ЖУК

(Посмертна згадка)

26 червня минуло 10 років з дня мученицької смерти всім на Крем'янецьчині добре знаного культурно-освітнього й політичного діяча Семена Антоновича Жука.

Народився він 29 травня 1893 р. в с. Боложівці на Крем'янецьчині в селянській родині. Життя своє присвятив до здобуття знання та праці для добра свого народу.

На цьому місці містимо лише коротку згадку про його життя за два останні роки, а саме — від приходу більшевиків.

По виході з польської в'язниці, де небіщик відсидів два роки за посолську діяльність, С. А. Жук працював директором Українського Кооперативного Банку в Почаєві.

Коли по близкавичній ліквідації німецькою армією польської держави, 17. IX. 1939 р. радіо принесло панічну вістку про постанову радянського уряду „йти визволяті братній український народ спід панського ярма” — всі працівники Почаєвського банку були ще на своїх постах. А коли вже пополудні пам'ятного 17 вересня 1939 р. вулиці Почаєва заповнились втікачами почаєвські громадські діячі однодушно рішили залишитись бодай для мінімальної реальної праці, й всіма доступними способами боронити культурного та громадського дорібку. З ними був і Семен Жук. Не змінив він свого рішення і тоді, коли більш розважні і обережні з його знаних, утікаючи через Почаїв, кликали його з собою.

Однаке після двох допитів в НКВД та невдалих спроб дістати працю в якісь школі на Крем'янецьчині, Жук примушений був шукати праці в Галичині або пробитись за кордон.

Без особливих труднощів вдалось йому дістати вчительську працю в с. Чайковичах, Дрогобицької області. Потягнулися трудові дні, навантажені й перевантажені всілякими обов'язками завідування педагогічною частиною школи, директорство в вечірній середній школі,

праця на учительських конференціях та гуртках і т. д.

Тяжка то була праця: без радості, без щирості, без ентузіазму. Єдине задоволення мав лише в тому, що працював серед українських дітей, національно свідомих, і ставався розбудити в них любов до знання та рідної літератури. І діти інстинктом вичули рідну душу, любили й цінили свого вчителя.

НКВД в Рудках, покликавши Жука на допит на початку 1940 р. та установивши, очевидно, зв'язок з почаєвським НКВД, здавалось, дало вже йому спокій.

Між тим недоля сприяла ворогам: тяжкі умовини життя ослабили організм, а на весні, 2 квітня 1941 р. С. А. захорував на апендіцит в дуже важкій формі. Видужання лікарі вважали рідким випадком.

20 травня С. А. вийшов з клініки, щоб далі лікуватись вдома. Після того прийшов день 22 червня. Вістка про війну сильно вразила покійного. Радіо подавало глибоко хвилюючі чутки: вже бомбардовано Одесу, Миколаїв, Київ, Ленінград і т. д.

... А ранком 23 червня дижурний з сільради, може й не підозрюючи, що служить знаряддям підступного НКВД, скликав найчільніших громадян села на збори. Але збори ці виявилися фікცією. Семена Антоновича — голова ревкому, енкаведист Бондарчук, взяв до свого авта, ще до 20 осіб було відправлено до району тягарівкою під конвоєм, а решту громадян пустили.

В Рудках всіх зібраних вкинули до в'язниці без ніякого допиту. Те саме діялось і по інших місцевостях. Підступом ув'язнили до трьох сот чоловік. Брали щонайсвідоміших громадян. Поширено чутку, що це закладники. Тієї ж ночі почали розвозити арештованих по інших в'язницях. Вивезли, між іншими д-ра Керничного з Рудок до самбірської в'язниці, де він загинув. В'язнична брама в Рудках безперервно була обложена членами родин арештованих. Приносили арештованим харчі, білизну, теплий о-

дяг і т. д. підозріваючи „вивозку” їх на схід.

На другий день, 24 червня, охорона не приймала передач до тюрми, бо евакуювали свої родини, а родичам в'язнів сказали, що вже всіх випущено; 25 приймали знов, але не всім, декого вже не було, вивезли до Самбора.

Семен Антонович ще був. Та в четвер рано, 26 червня одна з жінок, прибігши до в'язниці, принесла жахливу вістку, що в ліску в 5-6 км. від Рудок по дорозі до Львова, бачила величезну яму, а в ній кілька закатованих людей різного віку й стану. Не йняли їй віри. Жінка з перестраху здавалась божевільною. Та коли кільком жінкам знову не прийняли подач в'язням кинулись вони шукати тієї ями. Яму знайшли але вже від краю було зсунено в неї трохи землі і не зна-

ти було, чи є хто в ній, а розкопувати не було чим і небезпечно було з огляду на близькість НКВД. Треба було чекати утечі більшевиків. В п'ятницю втікли урядовці й рештки міліції. В суботу в'язні розбили тюрму й вийшли на волю. Від них довідалися, що в четвер рано забрали і Семена Антоновича. В неділю о 3-тій годині прийшли німці. До вечора був бій, а в понеділок кинулися розкопувати яму. Знайдено там 9 замучених. Між ними був і С. А. Жук. Руки всі мали скручені за спину. Були сліди (синяки) від побоїв, ран від куль трудно було дішукатись, хоч казали близькі мешканці, що чули стріли. Семена Антоновича поховано при найсердечнішій загальній участі громадою с. Чайкович на чайковицькому кладовищі

РІЗНЕ

● В Турійському районі Волинської області відорано глинняний глечик зі срібними монетами ХУІІ століття голландського, еспанського та австрійського походження.

Нахідка зостала передана обласному краєзнавчому музею.

● В Луцькому районі віднайдено кістки мамута.

● З Рівненщини виселено 1.200 селян, як депортованих, до центральної Азії.

УВАГА!

Все, що сталося на протязі останніх років на наших землях не може пропасті. Пишіть про все те правдиві та докладні спогади (не тільки позитивні, але й негативні) рівноож подавайте перевірені відомості про загинувших наших братів, які ми будемо друкувати в кожному числі.

Редакція

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖУРНАЛУ „ВОЛИНЬ” ЗЛОЖИЛИ:

1. Полк. М. Рибачук, Нью-Йорк . . . \$ 5.00
2. І. Корецький, Бруклин, Нью-Йорк . . . \$ 5.00
3. інж. Павло Білосюк, Нью Джерзі . . . \$ 5.00
4. Леонід Підстригач, Бруклин, Н. Йорк \$ 5.00
5. Юрій Кузьмич \$ 5.00
6. Сотн. О. Черкасевич, Бронкс, Н. Й. \$ 5.00
7. Олександер Іллюк, Бруклин, Н. Й. \$ 5.00

8. Ляшевич І. Нью-Йорк \$ 5.00
9. інж. Богдан Дзівак, Бруклин, Н. Й. \$ 5.00
10. Борис Борецький, Нью-Йорк . . . \$ 1.00
11. о. П. Мелех, Нью-Йорк \$ 5.00
12. Надія Мисечко, Нью-Йорк \$ 5.00
13. Віктор Кулій \$ 5.00
14. Рой Макар, \$ 1.00
15. Ю. Мірчук, \$ 1.00
16. Антін Зарицький, Н. Стельтон, Н. Дж. \$ 1.00
17. Василь Сердюк, Гобокен, Н. Дж. \$ 5.00

Разом: . . . \$ 69.00

Всім жертвам складаємо сердечну подяку.

Управа Т-ва „Волинь”.

UNIVERSAL WATCH & JEWELRY CO.

201 EAST 14th ST., NEW YORK 3.

Зможете найдешеніше й на вигідних умовах дістати:

Годинники найкращих фірм світу, біжутерію, обручки, хрестики, ланцюжки і т. п. — Радіоапарати, телевізійні апарати, фотографічні апарати.

За посередництвом фірми зможете набути холодильники та машини до прання.

Якщо Вам тяжко вплатити за набуті речі готівку — фірма дає Вам довготрімівний кредит, наявіть без доплати відсотків.

В фірмі говорять по-українськи.

ОФІЦІЙНИЙ ВІДДІЛ

Статут Т-ва „Волинь“ в Нью-Йорку

Розділ I

1. Назва: Т-во Волинь.
2. Осідок: Нью-Йорк.
3. Терен діяльності: США.
4. Печатка Т-ва має напис в двох мовах, українській та англійській.
5. Т-во Волинь є особою правною й може набувати рухоме й нерухоме майно й вести різного роду підприємства.

Розділ II

6. Мета Т-ва:
 - а) Плекати й поширювати серед волинянки національну свідомість, ідеї християнської моралі та засади релігійної та політичної толеранції,
 - б) Нав'язати зв'язок з волинянками, що перебувають поза залізною заслоною й допомогти їм в міру своїх сил та спроможностей матеріально й морально.
 - в) Влаштовувати імпрези, вистави, відчitti, виклади і т. д.
 - г) Проводити видавничу діяльність.
 - д) Збирати й переховувати матеріали та документи про Волинь.
 - е) Виготовити листу всіх упавших в боротьбі з окупантами та всіх заслужених діячів Волині.

Співпрацювати зі всіма українськими інституціями, організаціями та культурно-освітніми товариствами.

Поширювати американські демократичні ідеї серед волинської еміграції.

Т-во стоятиме на платформі У. Н. Р.

Т-во є позапартійне.

Розділ III

7. Т-во черпає засоби:
 - а) З місячних вкладок та інших оплат від своїх членів.
 - б) З різного роду платних імпрез.
 - в) З добровільних датків.
 - г) З власних публікацій.

Розділ IV

8. Члени Т-ва діляться на:
 - а) Звичайних.
 - б) Симпатиків та
 - в) Почесних.
9. Звичайним членом Т-ва може стати кожний українець (-ка) в Америці, що покінчив 18 років, походить з Волині, або що перебував на Волині.
10. Симпатиком може стати кожна особа, що внес-

ла на ім'я Управи письмову заяву підписану 2 ручителями-членами Т-ва.

11. Почесними членами можуть стати особи фізичні та правні без уваги на національність, якщо вони причинилися до розвою Волині або поклали для неї спеціальні (особливі) заслуги.
12. Звичайним членам (та членам симпатиків) прислуговує право:
 - а) Вибирати та бути обраним до Керівних органів.
 - б) Брати участь в Загальних Зборах.
 - в) Користати зі всіх надбань Т-ва.
13. Почесні члени користуються правами звичайних членів.
14. Усі члени мають обов'язки:
 - а) Дбати про розвиток Т-ва.
 - б) Виконувати постанови Загальних Зборів та придержуватися правил цього статуту.
15. Кожного члена може Управа Т-ва, а почесного Загальні Збори виключити зі списка членів Т-ва якщо він:
 - а) Діє на шкоду Української спільноти.
 - б) Не виконує постанов Загальних Зборів та правил цього статуту.
 - в) Залягає з вілатою найменше 6-ти місячної вкладки, в тому випадку виключений зможе стати знову членом, коли вирівняє залеглість.

Розділ V

16. Органами Т-ва є:
 - а) Загальні Збори.
 - б) Управа Т-ва.
 - в) Ревізійна комісія.
17. Загальні Збори можуть бути:
 - а) Звичайні — відбуваються раз на рік і найдальше до 1 квітня кожного року.
 - б) Надзвичайні — в разі потреби.
18. Звичайні й Надзвичайні збори скликає Управа Т-ва — повідомляючи кожного члена на 15 днів наперед.
19. Звичайні й Надзвичайні Збори можуть бути скликані:
 - а) На підставі ухвали Управи.
 - б) На внесок Рев. Ком.
 - в) На домагання одної третьої загального числа членів.
20. Якщо Управа на протязі 30 днів з часу подання внеску Рев. Ком. або домагання одної третьої загального числа членів не скличе

- Загальних Зборів, Рев. Ком. має право скликати Загальні Збори.
21. Загальні Збори уважаються правосильні при цю найменше половини членів, коли ж не має такої кількості, Загальні Збори відбуваються на годину пізніше при всякій кількості членів.
 22. Нарадами керує Президія, вибрана Загальними Зборами.
 23. Рішення на Загальних Зборах западають більшістю голосів.
 24. Рішення про зміну статуту потребують дві треті приявних голосів.
 25. До компетенції Загальних Зборів належить:
 - а) Затвердження порядку нарад.
 - б) Затвердження та зміна статуту.
 - в) Затвердження протоколів Загальн. Збор.
 - г) Вибір органів та уділення абсолюторії уступаючим членам Управи та Рев. Ком.
 - д) Ухвалення висоти членських вкладок та інших вплат.
 Рішення предложені Управою.
 Іменування почесних членів.
 Відклики в справі звільнення членів.
 26. Управа Т-ва складається з 7 членів: голова, заступник, скарбник, секретар, організаційний та пресовий референт й 2 вільні члени.

СПІЛЬНИЙ КОМУНІКАТ

Ініціативний Гурток Волинян у Вінніпегу та Товариство „Волинь” у Нью-Йорку ЗДА, подають до відома своїм землякам та заінтересованим особам, що мета і завдання обох товариств є служити друкованому слові про Волинь та діяльність проводиться у спільному порозумінню.

Як відомо, що Гурток Волинян у Вінніпегу започаткував збірку матеріалів про матірні землі, а Т-во „Волинь” у Нью-Йорку перебрало на себе завдання редактувати і видавати квартальник під наголовком „ВОЛИНЬ”.

Побратими Волинян! Тільки від Вашої постави залежить чи друковане слово про Волинь буде гомоніти. Приєднуйте передплатників, збирайте грошеві належності, подавайте адреси наших земляків та самі жадайте по кілька чисел і розпродуйте серед свого оточення.

За Управу Т-ва „Волинь”: **Інж. М. Б. Дзівак.**

За Управу Гуртка Волинян: **Інж. М. Бойко.**

ГУРТОК ВОЛИНЯН У ВІННІПЕГУ

Дня 26. 11. 1949 р. повстал у Вінніпегу „Гурток волинянів”. Метою гуртка є — зібрати та видати матеріали про життя українців на Волині в періоді від 1917 до 1949 р. п. н. Волині в боротьбі за волю України”. В тій цілі гурток звернувся з закликом через українську пресу до своїх зем-

27. Постанови Управи западають більшістю голосів.
28. До компетенції Управи належать:
 - а) Обмірковання справ Т-ва згідно з статутом.
 - б) Керування діяльністю Т-ва та репрезентація Т-ва на зовні.
 - в) Приймання членів Т-ва.
 - г) Ставлення внесків на іменування почесних членів Т-ва.
 - д) Виготовлення напрямних праці, організація імпрез та видавництв і т. д.
 Набування рухомого та нерухомого майна.
 Співпраця з іншими Т-вами.
 Допомога та опіка над волинянками.
29. За свою діяльність Управа відповідає перед Загальними Зборами.
30. Ревізійна Комісія складається з 3 членів, що вибирають з поміж себе голову.
- Рев. Ком. провірює книговодство та діяльність Управи й дає внески Загальним Зборам.
31. Ліквідація Т-ва може наступити на основі ухвали Загальних Зборів $\frac{3}{4}$ голосів і розвязання владою. На випадок розвязання вибирається Загальними Зборами Ліквідаційну комісію, яка звітується перед Надзвичайними Загальними Зборами.

ляків, щоб взяли участь у збиранні цих матеріалів.

Організацію збірки матеріалів гурток доручив п. інж. М. Бойко з побажаннями, щоб намічена праця мала історично-національний характер й не була звязана з жадною організацією чи партією. Місце надсилання матеріалів визначено „Наукове Т-во при колегії св. Андрія у Вінніпегу”.

(„Wolyn”, st. Andrew’s College 259 Church Ave., Winnipeg, Man.).

Ініціаторами гуртка є п.п. М. Бойко, Д. Дучинський, А. Молитвинник, С. Миколайчук, К. Щербюк, Т. Мельник, В. Мельник.

Як довідуємося редактування збірника доручено тепер п. Др Ю. Луцикові-Муликіві.

НАШІ ВТРАТИ

Ділімося з земляками сумною вісткою про те, що 16 травня ц. р. у Нью-Йорку упокоїлися:

Протоєрей Володимир Шевчук, відданий Священнослужитель УАПЦ,

Олександра Рибачук, з дому Сперанська, заслужена громадська діячка, лицар Хреста Симона Петлюри й Хреста УГА.

[Просимо Земляків подавати нам вістки про волинянів, що відійшли від нас для віднотування їхніх імен у нашім журналику].

Narodna biblioteka Crne Gore

Podgorica

Narodna biblioteka Crne Gore